

УДК 37.014.5:323.272(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-1664-1684](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-1664-1684)

Зелений Володимир Іванович кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-1089-4314>

Кавун Віктор Миколайович доцент кафедри культурології, Національний університет біоресурсів та природокористування України (НУБіП), заслужений артист України, доцент, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-5806-3299>

Мотузенко Тетяна Євгенівна старший викладач кафедри екології, охорони навколишнього середовища та здорового способу життя, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, <https://orcid.org/0000-0003-0170-1274>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЗМІСТ І МЕТОДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлено потребою переосмислення ролі національно-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану, коли воно набуває стратегічного значення для збереження державної цілісності, громадянської ідентичності та моральної стійкості суспільства. В умовах масштабної агресії проти України система виховання зазнає глибоких трансформацій, що вимагає наукового осмислення змістових, організаційних і методичних змін у педагогічній практиці.

Мета статті полягає у з'ясуванні закономірностей впливу воєнного стану на зміст, форми та методи національно-патріотичного виховання молоді, а також у науковому обґрунтуванні педагогічних засад його оновлення з урахуванням сучасних соціокультурних і безпекових викликів.

Методологія дослідження спирається на системний, аксіологічний і компетентнісний підходи, що забезпечують аналіз виховання як цілісного соціально-педагогічного процесу.

Використано методи контент-аналізу, порівняльно-історичного узагальнення, структурно-функціонального аналізу та педагогічного моделювання, які дозволили визначити провідні тенденції та чинники трансформації виховної діяльності у воєнних умовах.

Результати дослідження відображають встановлені зміни у структурі та змісті виховного процесу, які полягають у переході від декларативно-ритуальних форм до діяльнісних і компетентнісних моделей патріотичного виховання. Виявлено, що ефективність виховного впливу забезпечується синтезом національно-ціннісного, фізичного та безпекового компонентів, які утворюють інтеграційну модель «трикутника життєстійкості».

Доведено, що активна взаємодія закладів освіти з молодіжними та скаутськими організаціями, зокрема «Пластом», сприяє формуванню практичного патріотизму, соціальної згуртованості та готовності молоді до самозахисту і волонтерської діяльності.

Висновки засвідчили, що ключовими проблемами є ресурсна недостатність, організаційна фрагментарність, методична інерція й психо-емоційне виснаження учасників освітнього процесу. Наголошено на необхідності створення комплексної системи виховання, орієнтованої на формування цілісної громадянської ідентичності через дію, співпрацю й відповідальність.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні моделей інтегрованої виховної політики в післявоєнний період, розширенні емпіричної бази щодо ефективності інноваційних форм патріотичного виховання, а також у створенні цифрових освітніх платформ, спрямованих на підтримку молодіжної активності та розвиток культури громадянської солідарності.

Ключові слова: молодіжні організації, скаутський рух, громадянська ідентичність, практичний патріотизм, педагогіка дії, психологічна стійкість, волонтерська активність.

Zelenyi Volodymyr Ivanovych Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professorat the Department of Socio-Humanitarian Disciplines, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-1089-4314>

Kavun Viktor Mykolayovych Associate Professorat the Department of Cultural Studies, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (NUBiP), Honored Artist of Ukraine, Associate Professor, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-5806-3299>

Motuzenko Tetyana Yevhenivna Senior Lecturerat the Department of Ecology, Environmental Protection and Healthy Lifestyle, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, <https://orcid.org/0000-0003-0170-1274>

THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE CONTENT AND METHODS OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH

Abstract. Relevance of the study is determined by the need to rethink the role of national and patriotic education of youth under martial law, when it acquires strategic importance for preserving state integrity, civic identity, and the moral resilience of society. In the context of Russia's large-scale aggression against Ukraine, the educational system undergoes profound transformations that require scientific analysis of content, organizational, and methodological changes in pedagogical practice.

The purpose of the article is to identify the patterns of influence of martial law on the content, forms, and methods of national and patriotic education of youth, as well as to substantiate the pedagogical foundations of its renewal, taking into account current sociocultural and security challenges.

The research methodology is based on systemic, axiological, and competence-based approaches that enable the analysis of education as a holistic socio-pedagogical process. Methods of content analysis, comparative-historical generalization, structural-functional analysis, and pedagogical modeling were used to determine the leading tendencies and factors of transformation of educational activity under wartime conditions.

The results reflect the identified changes in the structure and content of the educational process, which demonstrate a transition from declarative and ritual forms to activity-oriented and competence-based models of patriotic education. It has been found that the effectiveness of educational influence is ensured through the synthesis of national-value, physical, and safety components that form the integrative model of the "triangle of resilience." It has been proven that the active cooperation of educational institutions with youth and scout organizations, particularly *Plast*, contributes to the development of practical patriotism, social cohesion, and the readiness of young people for self-defense and volunteer activities.

Conclusions have shown that the key challenges include resource insufficiency, organizational fragmentation, methodological inertia, and psycho-emotional exhaustion among participants in the educational process. The need for a comprehensive educational system focused on shaping a holistic civic identity through action, cooperation, and responsibility has been emphasized.

Prospects for further research lie in developing models of integrated educational policy in the post-war period, expanding the empirical basis for assessing the effectiveness of innovative forms of patriotic education, and creating digital educational platforms aimed at fostering youth activity and strengthening the culture of civic solidarity.

Keywords: youth organizations, scout movement, civic identity, practical patriotism, action-based pedagogy, psychological resilience, volunteer engagement.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану національно-патріотичне виховання молоді набуває особливого значення як стратегічний чинник збереження державності, соціальної єдності та психологічної стійкості суспільства. Російська агресія проти України актуалізувала потребу в переосмисленні змісту та методів виховної роботи, адже традиційні підходи, орієнтовані переважно на культурно-історичну ідентифікацію, виявилися недостатніми для формування готовності до активного громадянського спротиву та усвідомленої участі у процесах національного відродження. Проблема полягає в необхідності гармонізації виховного процесу з реаліями воєнного часу, коли на перший план виходить не лише знання, а й емоційно-ціннісна та поведінкова складова патріотизму, що забезпечує стійкість до інформаційного тиску, пропаганди та психологічного виснаження.

Зв'язок досліджуваної проблеми з важливими науковими і практичними завданнями полягає у потребі наукового обґрунтування оновлених принципів, змістових акцентів і педагогічних технологій, здатних сформувати у молодого покоління не декларативний, а діяльнісний патріотизм. Йдеться про інтеграцію виховної системи з національною безпековою політикою, психологічною реабілітацією та освітніми реформами, що передбачає переорієнтацію педагогічних практик на розвиток критичного мислення, соціальної відповідальності, громадянської активності та здатності до волонтерської й оборонної участі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу воєнного стану на зміст і методи національно-патріотичного виховання молоді розгортаються у чотирьох взаємопов'язаних напрямках, які відображають структурну, змістову та методологічну еволюцію освітньо-виховного процесу в умовах російської агресії проти України.

Перший напрям охоплює зміни у змісті й формах патріотичного виховання молодших школярів. Н. Безлюдна доводить, що під впливом воєнного стану виховна робота в початковій школі трансформується з ритуально-символічної у психолого-ціннісну, спрямовану на розвиток емоційної стійкості, емпатії та соціальної згуртованості дітей [1].

Л. Б. Мельничук і Т. І. Пагута акцентують, що головною тенденцією є практична орієнтація виховання: діти залучаються до уроків мужності, творчих акцій підтримки військових, соціальних ініціатив і тематичних проектів, що розвивають відчуття національної приналежності [2].

Т. Ціпан конкретизує, що формування патріотичної свідомості у воєнний час має охоплювати елементи військово-прикладної підготовки, домедичної допомоги та знання основ оборони, які формують практичну готовність до само- і колективного захисту [3]. Узагальнення цього напрямку засвідчує, що виховання в умовах війни набуває характеру психологічного захисту та соціальної адаптації, а подальші дослідження мають зосередитися на визначенні ефективних моделей формування патріотичних почуттів у молодших школярів через інтерактивні освітні практики.

Другий напрям охоплює трансформацію підходів до національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти. Л. Д. Зеленська та І. В. Чернікова підкреслюють, що університети стають центрами формування громадянської зрілості, де поєднуються волонтерська діяльність, студентське самоврядування й участь у медіапроектах спротиву як інструменти практичного патріотизму [4]. Н. Макогончук та співавтори відзначають, що в умовах війни зростає роль цифрових освітніх платформ, через які формуються патріотичні спільноти, проводяться благодійні онлайн-ініціативи та організовується психологічна підтримка студентів [5]. А. Ваколюк визначає методологічні засади виховного впливу на молодь, наголошуючи на поєднанні морально-етичних, емоційних і пізнавальних чинників у процесі формування громадянської відповідальності [6].

Подальші дослідження в цьому напрямі мають бути спрямовані на оцінювання ефективності міждисциплінарних програм патріотичного виховання та розроблення методів їх цифрової реалізації.

Третій напрям пов'язаний із формуванням національної ідентичності та безпекової культури в середній школі. К. О. Журба доводить, що патріотичне виховання, засноване на інтеграції ціннісного й діяльнісного компонентів, сприяє розвитку критичного мислення, громадянської позиції та готовності учнів до суспільної участі [7]. Л. Канішевська (L. Kanishevskya) аналізує військово-патріотичне виховання старшокласників у контексті воєнного стану, показуючи, що поєднання практичних занять, інформаційних кампаній і психологічної підготовки створює передумови для формування безпекової свідомості [8]. М. Ковба (M. Kovba) простежує еволюцію методів військово-патріотичного виховання учнів у 2015–2022 рр., демонструючи перехід від формально-змагальних підходів до системно-громадянських, зорієнтованих на розвиток компетентностей колективної взаємодії, самодисципліни й відповідальності [9]. Цей напрям фіксує переосмислення ролі школи як інституції громадянського становлення та формування безпекової культури. Доцільно продовжити дослідження в аспектах психологічної адаптації підлітків до умов війни та формування мотиваційної готовності до участі у відновленні держави.

Четвертий напрям має міждисциплінарний і міжнародний характер, охоплюючи інтеграцію освітніх, спортивних, культурних і технологічних підходів до патріотичного виховання. О. П. Лучанінова та С. С. Рашидова досліджують інформаційно-психологічний супровід патріотичного виховання у воєнний і повоєнний періоди, наголошуючи на необхідності цифрових освітніх платформ, психологічних тренінгів та програм емоційної підтримки [10]. Д. В. Петрунчак розглядає національно-патріотичне виховання як чинник соціокультурної адаптації української молоді в умовах воєнних трансформацій, який сприяє зміцненню соціальної згуртованості та відновленню довіри до державних інститутів [11]. Е. Бородай (E. Borodai) пропонує концепцію «Horting-patriot», у якій поєднано військово-прикладний спорт, моральне виховання й психологічну підготовку як інноваційну модель розвитку духовного патріотизму [12].

Г. В. Муханова (G. V. Mukhanova) та співавтори демонструють потенціал використання методології *design thinking* у патріотичному вихованні, що дає змогу формувати громадянську свідомість через колективну творчість, креативне мислення та соціально орієнтовані проекти [13]. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення адаптивних освітніх платформ і методик транснаціональної співпраці у сфері патріотичного виховання молоді в умовах війни та післявоєнного відновлення України. Попри значні наукові напрацювання, низка аспектів національно-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, бракує цілісного аналізу впливу воєнних реалій на зміст і методи виховної роботи, інтеграції патріотичного, фізичного та безпекового компонентів, а також практичних моделей взаємодії освіти з молодіжними й скаутськими рухами. Недостатньо розроблено методологічні підходи до вимірювання ефективності виховних програм та механізмів формування психологічної стійкості молоді.

Запропоноване дослідження покликане заповнити ці прогалини через обґрунтування сучасної інтеграційної моделі національно-патріотичного виховання, що базується на поєднанні педагогіки дії, скаутських принципів і компетентнісного підходу. Очікуваним результатом є створення науково-практичних засад для модернізації виховної системи, здатної формувати активну, морально стійку й соціально відповідальну молодь у післявоєнний період.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає у визначенні особливостей впливу воєнного стану на зміст, форми та методи національно-патріотичного виховання молоді, а також у науковому обґрунтуванні педагогічних засад його оновлення з урахуванням сучасних соціокультурних і безпекових викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. З'ясувати змістові та ціннісні засади національно-патріотичного виховання молоді й визнач. вплив воєнного стану на 1670 форми та методи.
2. Оцінити можливості інтеграції патріотичного, фізичного та безпечного компонентів у формуванні готовності молоді до самозахисту й колективної взаємодії.
3. Виявити основні проблеми реалізації національно-патріотичного виховання у воєнний час і розробити науково обґрунтовані напрями його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання є системним процесом формування у молоді свідомого ставлення до держави, готовності до її захисту, участі у громадському житті та збереження культурної спадщини. В умовах воєнного стану воно набуває нових змістових акцентів, зумовлених не лише потребою у збереженні історичної пам'яті, а й у зміцненні психологічної стійкості, соціальної солідарності та почуття відповідальності за майбутнє країни. Ідейно-змістові основи патріотичного виховання сьогодні охоплюють не лише традиційні складові – любов до Батьківщини, знання історії, шанування державних символів, - а й практичні вміння діяти в умовах кризових ситуацій, волонтерську активність, інформаційну грамотність та готовність до участі у відбудові держави. У науковому вимірі це вимагає переосмислення співвідношення між морально-ціннісним і діяльнісним компонентами виховного процесу, де патріотизм виступає не лише як емоційна налаштованість, а як свідомий вибір і щоденна практика громадянської участі (табл. 1).

Таблиця 1

Ідейно-змістові основи національно-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану

Ідейний компонент	Змістове наповнення	Очікувані результати	Приклад реалізації
Ціннісний	Формування почуття національної гідності, поваги до державних символів, розуміння значення свободи та незалежності	Усвідомлення власної відповідальності за державу, готовність до служіння суспільству	Участь у заходах пам'яті, символічних акціях, культурно-просвітницьких ініціативах
Когнітивний	Знання історії України, розуміння сучасних викликів і загроз, орієнтація в процесах державотворення	Критичне мислення, здатність оцінювати інформаційні впливи	Освітні курси, лекції з історії та безпеки, аналітичні проекти у закладах освіти і громадах

Ідейний компонент	Змістове наповнення	Очікувані результати	Приклад реалізації
Діяльнісний	Активна громадянська та волонтерська участь, самоорганізація, участь у молодіжних і скаутських рухах	Підвищення соціальної згуртованості, розвиток навичок командної взаємодії	Програми громадянсько-оборонної підготовки молоді, проекти «Пласт», патріотичні табори, акції допомоги військовим
Фізично-психологічний	Підготовка до дій у надзвичайних ситуаціях, формування витривалості, розвиток самоконтролю та дисципліни	Зміцнення фізичного здоров'я, формування готовності до самозахисту	Тренінги з основ безпеки життєдіяльності, тактичні ігри, навчальні евакуаційні модулі
Комунікативний	Виховання культури взаємоповаги, командної роботи, медіаграмотності	Розвиток лідерства, здатність до конструктивного діалогу та протидії дезінформації	Молодіжні дебатні клуби, інформаційно-просвітницькі кампанії, онлайн-проекти єдності

Джерело: сформовано авторами на основі [1; 2; 4; 6; 7; 11].

Так, ціннісний компонент у реальному вимірі посилюється завдяки системним проектам державного та громадського рівня. За звітом Міністерства молоді та спорту України за 2023 рік, понад 2000 заходів національно-патріотичного спрямування проведено спільно з регіональними партнерами, серед яких - освітні форуми, дні пам'яті, кампанії зі збору допомоги для Збройних сил України [14].

Ці форми роботи поєднують емоційно-ціннісну мотивацію з практичною діяльністю, трансформуючи патріотизм із декларативного почуття на конкретну дію.

Когнітивний та комунікативний компоненти проявляються через навчальні ініціативи, що формують критичне мислення й медіаграмотність. Показовим є досвід програми «Освіта для сталого розвитку та демократії» Інституту педагогіки НАПН України, де студенти й учні беруть участь у дискусійних клубах, дебатах і міжрегіональних обмінах, спрямованих на осмислення війни крізь призму громадянської відповідальності [15]. У таких форматах знання перетворюються на дієве усвідомлення, а комунікативна компетентність - на здатність вести діалог навіть у кризових умовах.

Найяскравіше діяльнісний і фізично-психологічний компоненти втілюються у практиці молодіжних рухів, зокрема у діяльності Національної скаутської організації України «Пласт», Всеукраїнського об'єднання «Українські Студенти за Свободу», а також мережі молодіжних таборів «Добровolecь» і ініціативи «Джура». Ці структури забезпечують неформальне виховання через участь у таборах, тренінгах з домедичної допомоги, орієнтування, самоорганізації, волонтерства та лідерства. За даними «Пласту», у 2023 році в його заходах взяли участь понад 20 000 молодих людей, а географія діяльності охопила 22 області України [16]. Такі практики гармонійно інтегрують фізичну підготовку, командну взаємодію й морально-патріотичні цінності, відтворюючи природне середовище формування національної свідомості. Саме ця інтегративна модель, у якій формальна освіта поєднується з неформальними ініціативами молодіжних рухів, є найефективнішою відповіддю на виклики війни. Вона не лише забезпечує передачу знань і цінностей, а й створює реальні умови для їхнього проживання й перетворення на життєві орієнтири.

В умовах воєнного стану виховна робота з молоддю зазнала сутнісної трансформації: зміст і форми патріотичного виховання стали динамічними, гнучкими й практикоорієнтованими. Її ключова мета - не лише інформувати, а формувати здатність діяти, ухвалювати рішення й брати на себе відповідальність у ситуаціях невизначеності. Така зміна зумовлена потребою забезпечити неперервність виховного процесу навіть у кризових умовах, коли традиційні навчальні або позанавчальні форми роботи не можуть функціонувати у звичному форматі.

Нині акцент робиться на проєктних, волонтерських, комунікаційно-тренінгових і медіаосвітніх формах, що поєднують освітній, соціальний і морально-ціннісний потенціал (табл. 2).

Таблиця 2

**Трансформація змісту та форм виховної роботи
з молоддю під впливом воєнного стану**

Період розвитку	Зміст виховної діяльності	Форми реалізації	Основні орієнтири та інновації	Очікувані результати
Довоєнний етап (до 2022 р.)	Формування історичної пам'яті, патріотичних почуттів, любові до Батьківщини	Традиційні виховні години, культурно-просвітницькі заходи, святкові акції	Емоційно-ціннісна орієнтація, символічне патріотичне виховання	Формування знанневого рівня патріотичної свідомості

Період розвитку	Зміст виховної діяльності	Форми реалізації	Основні орієнтири та інновації	Очікувані результати
Період воєнного стану (з 2022 р.)	Посилення громадянської відповідальності, готовності до дії, психологічної стійкості	Волонтерські акції, зустрічі з військовими, тренінги з медіаграмотності, тематичні табори, флешмоби єдності	Діяльнісний патріотизм, залучення молоді до практичної підтримки армії, волонтерства, інформаційної боротьби	Розвиток громадянської свідомості, моральної витримки, активної позиції
Період трансформації (з 2024 р.)	Формування компетентностей відповідального громадянина, здатного до співпраці та відбудови країни	Освітньо-волонтерські проекти, молодіжні форуми, ініціативи з локального відновлення, громадські лабораторії	Інституціоналізація патріотичного виховання, інтеграція освіти і громадянської активності	Переорієнтація виховання на діяльнісну участь і соціальне лідерство

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 5; 8; 9; 10; 12].

На практиці подана в таблиці 2 еволюція означає перехід від ритуалізованих до суб'єктно зорієнтованих, підтримувально-мобілізаційних форматів виховання. По-перше, зміст виховної роботи у закладах освіти доповнено чіткими алгоритмами безпеки та поведінки в надзвичайних ситуаціях (маршрути до укриттів, правила проведення занять під час тривоги, розподіл ролей), що закріплено у методичних матеріалах МОН; ці інструктивні модулі інтегруються у виховні години, тренінги з безпеки та короткі «хвилини готовності», завдяки чому виховання перестає бути суто ціннісною декларацією і стає операційною компетентністю здобувачів освіти та викладачів [17]. По-друге, у середовищі студентських груп активно впроваджуються малі формати взаємопідтримки - «ранкові зустрічі», «кола довіри», короткі рефлексивні сесії - які забезпечують психологічну стабілізацію й соціальну згуртованість академічних колективів; їх упровадження підсилюється наявністю безпечних освітніх просторів і молодіжних хабів (мережа SPILNO/child-friendly spaces), що надають додаткові можливості для групових активностей, відновлювальних практик і неформальної освіти, синхронізованих із виховними завданнями ЗВО [18]. По-третє, процеси стабілізації супроводжуються інституційним

плануванням виховних подій на рівні громад і держави: календарні плани заходів з національно-патріотичного виховання фіксують цикл тренінгів, акцій та семінарів, створюючи рамку для узгодження мікроформатів (кафедра/факультет) із макроініціативами (громада/область), що забезпечує неперервність і відтворюваність нових практик упродовж навчального року [19]. У сумі ці три механізми - нормативно закріплені алгоритми безпеки, регулярні малі формати взаємопідтримки та календарне планування подій - переводять виховну роботу у режим дії, коли цінності проявляються в повсякденних, структурованих практиках взаємодії, а не лише у символічних актах.

Інтеграція національно-патріотичного виховання з фізичним вихованням і курсами з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності є одним із найефективніших напрямів модернізації освітнього процесу у воєнний період. Таке поєднання забезпечує синергію ціннісного, діяльнісного та психофізичного розвитку молоді, формуючи не лише почуття відповідальності за державу, а й готовність діяти у кризових ситуаціях. У системі освіти воно реалізується через зміщення акцентів від традиційної фізкультурної підготовки до формування компетентностей самозахисту, домедичної допомоги, командної взаємодії та стресостійкості. Курс «Основи здоров'я і безпеки життєдіяльності» стає платформою для інтеграції теоретичних знань із практичними моделями поведінки в надзвичайних ситуаціях, а фізичне виховання - засобом виховання волі, дисципліни й емоційного контролю (табл.3).

Таблиця 3

Інтеграція національно-патріотичного, фізичного та безпекового виховання у сучасному освітньому процесі

Компонент інтеграції	Конкретні форми роботи	Механізм взаємодії компонентів	Реальний освітній результат
Національно-патріотичний	Уроки мужності, тематичні квести «Моя Україна», обговорення цінності служіння	Поєднання морально-ціннісного змісту з руховими і практичними діями (марш-переходи, навчально-тренувальні збори)	Формування почуття відповідальності та готовності до дій на благо громади
Фізичне виховання	Туристичні естафети, орієнтування, смуга перешкод, стройові вправи	Використання фізичних навантажень для розвитку волі, дисципліни, командної взаємодії	Зміцнення витривалості, формування колективізму й лідерства

Компонент інтеграції	Конкретні форми роботи	Механізм взаємодії компонентів	Реальний освітній результат
Основи здоров'я і безпеки життєдіяльності	Тренінги з домедичної допомоги, евакуаційні навчання, моделювання кризових ситуацій	Інтеграція алгоритмів безпеки у фізичні вправи (під час естафет, рухливих ігор)	Формування поведінкової готовності до самозахисту та дій у надзвичайних ситуаціях
Інтегрований рівень (синтез)	Комплексні «Дні безпеки» або «Тижні національної стійкості» з елементами патріотичного квесту, домедичної допомоги й фізичної підготовки	Синхронізація освітніх, емоційно-ціннісних і практичних компонентів у форматі командних завдань	Єдність знань, емоцій і дій: готовність до самозахисту та взаємодопомоги, психологічна стійкість

Джерело: сформовано авторами на основі [1; 3; 5; 9; 10; 13].

У сучасній освітній практиці інтеграція національно-патріотичного, фізичного та безпекового виховання стала одним із ключових педагогічних інструментів формування компетентної та стійкої молоді. Три базові компоненти - ціннісно-патріотичний, фізичний і безпеково-практичний - об'єднуються у єдину дидактичну систему, де знання трансформуються у навички, а навички - у відповідальну поведінку. Це відповідає сучасному компетентнісному підходу, за якого патріотизм набуває операційного виміру - через готовність діяти, допомагати, захищати та взаємодіяти.

Практичне наповнення цієї інтеграції формується завдяки оновленим навчальним програмам МОН із фізичної культури, які передбачають модулі з військово-спортивної підготовки, орієнтування, смуги перешкод і домедичної допомоги (Наказ МОН №698 від 03.08.2022) [20]. Наприклад, у закладах вищої освіти такі модулі реалізуються через навчально-тренувальні збори, де здобувачі освіти не лише вдосконалюють фізичну підготовку, а й виконують командні завдання - евакуацію умовно «пораненого» чи проходження маршруту з орієнтуванням на місцевості. Таким чином, фізичне навантаження поєднується із тренуванням дисципліни, взаємодопомоги й моральної відповідальності.

Складовою інтегрованого підходу є компонент безпеки життєдіяльності, що базується на новій концепції «безпечного освітнього середовища». У межах ініціативи UNICEF *Safe Schools and Shelters in*

Ukraine (2023–2024) понад 1 300 освітніх закладів отримали навчальні матеріали та обладнання для практичних занять з евакуації, мінної безпеки й домедичної допомоги [21]. Такі заняття проводяться у форматі симуляцій: студенти та викладачі працюють у командах, відпрацьовуючи чіткі алгоритми поведінки у надзвичайних ситуаціях, що розвиває навички колективної взаємодії та знижує тривожність.

Водночас в Україні активно поширюється практика проведення інтегрованих «Днів безпеки», які поєднують фізичну активність, національно-патріотичні заходи та навчання з безпеки. Наприклад, у 2024 році в межах програми «Безпечна освіта» від ДСНС і МОН понад 10 тисяч здобувачів освіти взяли участь у командних квестах, де потрібно було пройти смугу перешкод, надати домедичну допомогу, розгорнути умовний пункт евакуації та водночас відтворити символіку державної єдності [22]. Це не просто захід - це педагогічний формат, який дозволяє синтезувати фізичне, емоційне та громадянське виховання у спільну дію. Інтеграційна цінність цього підходу полягає у формуванні «трикутника життєстійкості» (рис. 1).

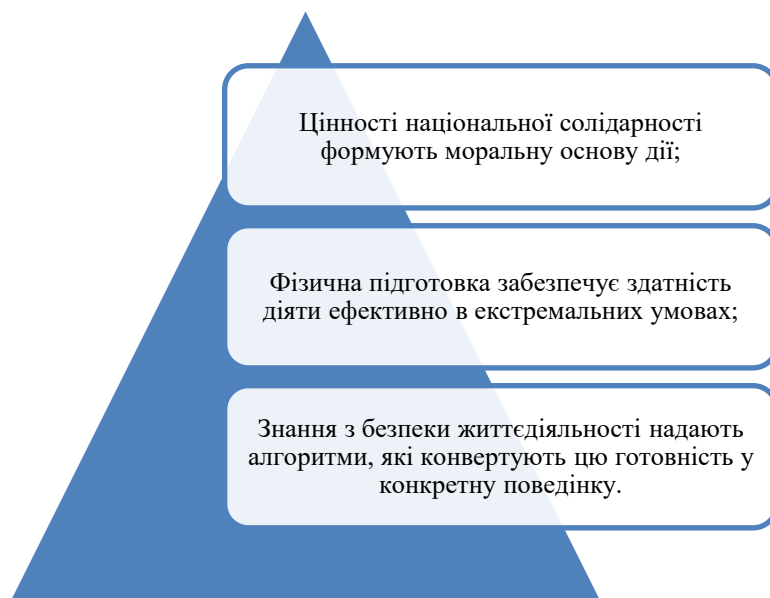

Рис.1. Структурно-функціональна модель «трикутника життєстійкості» в системі інтегрованого виховання молоді
Джерело: власна розробка авторів

Кожна сторона трикутника символізує базову компетентність освітнього процесу: духовно-ціннісну, фізично-діяльнісну та безпеково-поведінкову. Їх взаємодія утворює простір «практичного патріотизму» - здатності діяти свідомо, ефективно та солідарно в умовах ризику чи загрози.

Реалізація національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану виявила глибокі структурні суперечності освітнього середовища, які істотно звужують його ефективність. Передусім на foreground виходить проблема ресурсного виснаження - матеріального, кадрового та психологічного. Значна частина освітніх закладів функціонує в пошкоджених приміщеннях або дистанційно, що унеможлиблює створення стабільного виховного простору [1; 6]. Втрата безпечних аудиторій, нестача навчальних матеріалів і технічного забезпечення ускладнюють не лише організацію занять, а й саму логіку їхнього виховного впливу. До цього додається кадровий дефіцит: частина досвідчених педагогів мобілізована чи евакуйована, а нові працівники нерідко не мають фахової підготовки з кризової педагогіки, морально-психологічного чи безпекового виховання.

Не менш руйнівним чинником стає організаційна розпорошеність. Відсутність сталої комунікації між центральними освітніми органами, місцевими громадами та громадськими об'єднаннями призводить до того, що виховні ініціативи розвиваються паралельно, без єдиного методичного вектора [11]. Унаслідок цього частина програм дублюється, інші - залишаються локальними, не інтегрованими в національний контекст. Таке середовище не формує системної наступності, а перетворює патріотичне виховання на низку одноразових акцій, що радше імітують цілісний процес, ніж забезпечують його сталі результати.

Поглиблює проблему методологічна інерція освітньої системи, коли довоєнні підходи продовжують застосовуватися без урахування нової соціальної реальності [2; 3].

Формати «уроку мужності» чи святкових церемоній, що були ефективними як емоційно-символічні засоби, нині не відповідають психологічним потребам молоді, яка живе в умовах постійного стресу та втрат. Без оновлення змісту й методики виховний процес втрачає емоційну глибину, а патріотизм редукується до риторичних декларацій. Особливо відчутною є відсутність технологій роботи з травмованими здобувачами освіти - елемент, без якого неможливо говорити про гуманістичну спрямованість виховання.

Проблемним є і інформаційне середовище, у якому реалізується виховання. Надлишок емоційно насиченого контенту, зокрема у соціальних мережах, часто створює зворотний ефект - перевантаження, втому й байдужість [7; 10]. Відсутність вікової диференціації, фільтрації й педагогічного коментаря призводить до спрощення патріотичного наративу, який молодь сприймає як тло, а не як особистісну цінність. У цій ситуації формування критичного мислення стає не лише освітнім завданням, а й засобом інформаційної безпеки.

Глибинного характеру набуває світоглядна розмитість патріотичного дискурсу. Соціальна й регіональна різноманітність, міграційні процеси та різниця досвідів війни формують різні розуміння патріотизму - від військово-службового до культурно-громадянського [5]. Така поліфонія поглядів є природною, однак без чіткої державної стратегії вона перетворюється на хаос, у якому складно виробити спільні виховні орієнтири. Молодь часто шукає особистісні форми ідентичності, що виходять за межі офіційних наративів, а система освіти поки не встигає адекватно реагувати на цю динаміку.

Останній, але не менш важливий аспект - психоемоційна втома педагогічних колективів і здобувачів освіти. Тривале перебування у стані невизначеності, регулярні тривоги, втрати близьких і перевантаження роботою призводять до зниження емпатійності, професійної мотивації та довіри у спільноті [6; 12]. У таких умовах будь-яке виховання без опори на психологічну підтримку ризикує втратити зміст. Саме тому ментальне здоров'я стає не фоновим, а структурним елементом національно-патріотичного виховання, від якого залежить здатність освітньої системи не лише навчати, а й відновлювати - людину, спільноту, державу.

Сучасна модернізація системи національно-патріотичного виховання потребує не механічного оновлення форм, а глибокого перегляду її функціональної природи - переходу від декларативного патріотизму до практичного виховання дії, що поєднує ціннісну, соціальну та освітню складові. Розвиток ефективної моделі можливий лише за умови цілісної координації між державними інституціями, молодіжними рухами й освітнім середовищем, де патріотизм перестає бути суто навчальним предметом, а стає способом спільного життя громади.

Одним із найбільш переконливих орієнтирів у цьому контексті є досвід українського скаутського руху, насамперед організації «Пласт», педагогічна система якої ґрунтується на принципі самовиховання через служіння, взаємодію і дисципліну. Виховна модель «Пласту» забезпечує унікальне поєднання морального змісту та діяльнісного підходу: таборні цикли, система наставництва та робота малих груп сприяють природному розвитку відповідальності, лідерства і командної взаємодії. Цей досвід має бути адаптований у освітнє середовище не як формальне запозичення, а як методологічна основа побудови освітнього процесу, у якому здобувач освіти діє, ініціює, допомагає й співпрацює, а не лише засвоює готові норми.

Ефективність патріотичного виховання у воєнних умовах визначається також здатністю поєднати духовно-ціннісний вимір із технологічними засобами навчання. Використання активних педагогічних методів - рольових симуляцій, колективних проєктів, освітніх ігор, волонтерських

практик - дозволяє перевести цінності з рівня вербального сприйняття у площину конкретних дій. Методика *service learning* (навчання через суспільно корисну діяльність) показала, що поєднання освітнього процесу із волонтерством створює відчуття реальної приналежності до національної спільноти та відповідальності за зміни у ній. В умовах цифрової трансформації ці практики доповнюються онлайн-платформами для фіксації результатів командної роботи, ведення електронних щоденників добрих справ і взаємного обміну досвідом між громадами.

Важливою умовою дієвості виховної системи є її психологічна підтримувальність. Патріотизм у середовищі, що живе в реаліях війни, не може нав'язуватися через героїчні кліше, а має формуватися через емпатію, взаємодопомогу та гідність. У цьому напрямі успішно працюють програми UNICEF і Українського інституту розвитку освіти, орієнтовані на розвиток емоційної стійкості, саморегуляції та вміння діяти спільно в кризових ситуаціях. Саме така гуманістична оптика повертає вихованню глибину і робить його джерелом життєвої мотивації, а не лише символічної лояльності.

Важливо також розвивати інституційну інфраструктуру партнерства - спільні центри громадянської активності, що поєднують заклади освіти, молодіжні організації, ветеранські та волонтерські ініціативи. Вони можуть стати осередками неформального навчання, наставництва й командної діяльності, фактично - сучасними аналогами скаутських домів, де виховується культура взаємопідтримки й локального лідерства.

Таким чином, удосконалення системи національно-патріотичного виховання передбачає синтез скаутської педагогіки, компетентнісного підходу та гуманістичних принципів сучасної освіти. Його мета - формування покоління, для якого любов до України не є абстрактною ідеєю, а втілюється у конкретних вчинках, готовності діяти спільно й відповідально у найскладніших обставинах.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що національно-патріотичне виховання в умовах воєнного стану перетворюється на системоутворювальний чинник збереження державної ідентичності та громадянської стійкості. Доведено, що його ефективність залежить від узгодженості ціннісного, освітнього й безпекового вимірів, а також від здатності інтегрувати формальну та неформальну освіту. Сутність трансформацій полягає у переході від ритуально-символічних до діяльнісних і компетентнісних форм, де патріотизм виявляється через волонтерство, взаємодопомогу, громадянське служіння й психологічну готовність діяти.

Основними проблемами визначено ресурсний дефіцит (кадровий, матеріальний, психоемоційний), організаційну фрагментарність, методичну

інерцію та ціннісну неоднорідність суспільства. Недостатня координація між освітніми, молодіжними та безпековими інституціями знижує системність виховного процесу, а відсутність оновлених методичних матеріалів і підготовки педагогів до роботи в умовах війни стримує впровадження сучасних підходів.

Рекомендовано посилити інтеграцію державних і громадських виховних практик, використовуючи потенціал молодіжних і скаутських організацій, насамперед «Пласту», як дієвої моделі самовиховання, командної взаємодії та соціальної відповідальності. Доцільним є запровадження комплексних програм «практичного патріотизму», що поєднують національно-ціннісну освіту, фізичне виховання, навчання з безпеки та психологічну підтримку. Перспективними залишаються напрями цифровізації виховного процесу, створення інтерактивних платформ громадянської освіти, розвиток партнерств між закладами освіти, громадами й волонтерськими центрами.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення моделей інтегрованої виховної політики, оцінку ефективності інноваційних практик у післявоєнний період, а також на формування стандартів етичного та психологічно безпечного патріотичного виховання, орієнтованого на відновлення національної єдності й людського потенціалу України.

Література:

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. Вип. 2, № 8. С. 76–83. DOI: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(8\).2022.268057](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(8).2022.268057)
2. Мельничук Л. Б., Пагута Т. І. Напрями, методи та форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2024. Вип. 1. С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2024-1-5>
3. Ціпан Т. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах воєнного стану. *Іноватика у вихованні*. 2022. Вип. 16. С. 223–232. DOI: <https://doi.org/10.35619/iiv.v1i16.498>
4. Зеленська Л. Д., Чернікова І. В. Національно-патріотичне й громадянське виховання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану: системний підхід і дієві практики. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14787373>
5. Макогончук Н., Горячок І., Юзик М. Особливості патріотичного виховання здобувачів ЗВО в умовах воєнного стану. *Іноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 72. С. 246–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.49>
6. Ваколюк А. Теоретико-методологічні аспекти виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2024. Вип. 2. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.35619/pse.vi2.15>

7. Журба К. О. Формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах воєнного стану: досвід експериментальної реалізації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Вип. 5, № 1. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5123>
8. Kanishevska L. To the problem of military patriotic education of high school students in the conditions of martial law. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Vol. 1, № 63. P. 319–323. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-50>
9. Kovba M. The evolution of methods to the content of military-patriotic education among high school pupils (2015–2022 years). *Гірська школа Українських Карпат*. 2023. Вип. 28. С. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.57-62>
10. Лучанінова О. П., Рашидова С. С. Інформаційний освітньо-психологічний супровід національно-патріотичного виховання у воєнний і повоєнний періоди України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2025. Т. 1, № 7. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7143>
11. Петрунчак Д. В. Національно-патріотичне виховання української молоді в умовах соціокультурних перетворень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 98. С. 84–88. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.17>
12. Borodai E. Strategy of Implementation of the Concept of the National Program of Military-patriotic Education «Hortling-patriot». *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. № 7. Article 411704. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss/30122020/7290
13. Mukhanova G. B., Ashirbayeva N. N., Amanbaykyzy R., Ashimova Z. I. Design Thinking – A New Approach in Patriotic Education. *Journal of Posthumanism*. 2025. Vol. 5, № 5. P. 1621–1636. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1360445> (дата звернення: 12.10.2025).
14. Звіти | Міністерство молоді та спорту: інформація про виконання Плану дій реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання у 2023 році. Міністерство молоді та спорту України: офіційний сайт. URL: <https://mms.gov.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya/zviti> (дата звернення: 12.10.2025).
15. Освіта для сталого розвитку та демократії. Інститут педагогіки НАПН України: вебсайт. 2024. URL: <https://undip.org.ua/education-sustainability-democracy/> (дата звернення: 12.10.2025).
16. Про діяльність Національної скаутської організації України «Пласт» у 2023 році. Пласт: офіційний вебсайт. 2024. URL: <https://plast.org.ua/about/> (дата звернення: 12.10.2025).
17. Безпечне освітнє середовище: як діяти вчителям під час занять при оголошенні сигналу «Повітряна тривога»? Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/news/bezpechne-osvitne-seredovishche-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga> (дата звернення: 12.10.2025).
18. Простори ЮНІСЕФ для дітей, молоді та батьків. UNICEF Ukraine: вебсайт. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/child-spaces> (дата звернення: 12.10.2025).
19. 2024 рік: Календарний план заходів щодо національно-патріотичного виховання. Міністерство молоді та спорту України: офіційний сайт (PDF-додаток до наказу №1580 від 14.03.2024). 2024. URL: <https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/>

Patriotychne_vyhovannia/kalendarnii_plan/2024/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%20-%201580.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

20. *Фізична культура. 10–11 класи (рівень стандарту): навчальна програма*. Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-standart.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

21. *Safe Schools and Shelters in Ukraine: Progress Report 2024*. UNICEF Ukraine. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/stories/ukraine-schools-continue-to-lead-way> (дата звернення: 12.10.2025).

22. *Проект «Безпечна школа»: підсумки реалізації 2024 року*. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. 2024. URL: <https://dsns.gov.ua/news/bezpeka-u-shkoli-2024> (дата звернення: 12.10.2025).

References:

1. Bezliudna, N. (2022). Osoblyvosti natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv v umovakh voiennoho stanu [Features of national-patriotic education of primary school students under martial law]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly – Psychological and Pedagogical Problems of the Modern School*, 2(8), 76–83. DOI: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(8\).2022.268057](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(8).2022.268057) [in Ukrainian].

2. Melnychuk, L. B., & Pahuta, T. I. (2024). Napriamy, metody ta formy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv v umovakh voiennoho stanu [Directions, methods and forms of national-patriotic education of primary school students under martial law]. *Visnyk Mizhnarodnoho ekonomiko-humanitarnoho universytetu imeni Akademika Stepana Dem'ianchuka. Serii: Pedagogika ta psykhologhiia – Bulletin of the International Humanities University named after Academician Stepan Demianchuk. Series: Pedagogy and Psychology*, 1, 28–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2024-1-5> [in Ukrainian].

3. Tsipan, T. (2022). Viiskovo-patriotychne vykhovannia uchnivskoi molodi v umovakh voiennoho stanu [Military-patriotic education of school youth under martial law]. *Innovatyka u vykhovanni – Innovations in Education*, 16, 223–232. DOI: <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i16.498> [in Ukrainian].

4. Zelenska, L. D., & Chernikova, I. V. (2025). Natsionalno-patriotychne y hromadianske vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh voiennoho stanu: systemnyi pidkhid i diievi praktyky [National-patriotic and civic education of higher education students under martial law: Systemic approach and effective practices]. *Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky – Pedagogical Academy: Scientific Notes*, 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14787373> [in Ukrainian].

5. Makogonychuk, N., Horiachok, I., & Yuzik, M. (2024). Osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia zdobuvachiv ZVO v umovakh voiennoho stanu [Features of patriotic education of university students under martial law]. *Innovatsiina pedagogika – Innovative Pedagogy*, 72, 246–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.49> [in Ukrainian].

6. Vakoliuk, A. (2024). Teoretyko-metodolohichni aspekty vykhovnoho vplyvu na studentsku molod v umovakh voiennoho stanu [Theoretical and methodological aspects of educational influence on student youth under martial law]. *Pedahohichna nauka i osvita XXI stolittia – Pedagogical Science and Education of the 21st Century*, 2, 72–79. DOI: <https://doi.org/10.35619/pse.vi2.15> [in Ukrainian].

7. Zhurba, K. O. (2023). Formuvannia natsionalnoi identychnosti zrostaiuchoi osobystosti v umovakh voiennoho stanu: dosvid eksperymentalnoi realizatsii [Formation of

national identity of the growing individual under martial law: Experimental experience]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy* – Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 5(1), 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5123> [in Ukrainian].

8. Kanisheska, L. (2023). To the problem of military patriotic education of high school students in the conditions of martial law. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka* – Current Issues of the Humanities, 1(63), 319–323. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-50>.

9. Kovba, M. (2023). The evolution of methods to the content of military-patriotic education among high school pupils (2015–2022 years). *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat* – Mountain School of Ukrainian Carpathians, 28, 57–62. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.57-62>.

10. Luchaninova, O. P., & Rashydova, S. S. (2025). Informatsiinyi osvithno-psykholohichnyi suprovid natsionalno-patriotichnoho vykhovannia u voiennyi i povoeennyi periody Ukrainy [Informational, educational, and psychological support for national-patriotic education in wartime and postwar periods of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy* – Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 1(7), 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7143> [in Ukrainian].

11. Petrunchak, D. V. (2024). Natsionalno-patriotychne vykhovannia ukrainskoi molodi v umovakh sotsiokulturnykh peretvoren [National-patriotic education of Ukrainian youth in conditions of socio-cultural transformations]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova* – Scientific Journal of the National Pedagogical University Named after M. P. Drahomanov, 98, 84–88. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.17> [in Ukrainian].

12. Borodai, E. (2020). Strategy of Implementation of the Concept of the National Program of Military-patriotic Education «Horting-patriot». *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 7, Article 411704. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7290.

13. Mukhanova, G. B., Ashirbayeva, N. N., Amanbaykyzy, R., & Ashimova, Z. I. (2025). Design Thinking – A New Approach in Patriotic Education. *Journal of Posthumanism*, 5(5), 1621–1636. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1360445> (date of access: 12.10.2025).

14. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy [Ministry of Youth and Sports of Ukraine]. (2023). Zvity: Informatsiia pro vykonannia Planu dii realizatsii Stratehii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia u 2023 rotsi [Reports: Information on the implementation of the Action Plan for the National-Patriotic Education Strategy in 2023]. Retrieved from: <https://mms.gov.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya/zviti> (date of access: 12.10.2025).

15. Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy [Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine]. (2024). Osvita dlia staloho rozvytku ta demokratii [Education for sustainable development and democracy]. Retrieved from: <https://undip.org.ua/education-sustainability-democracy/> (date of access: 12.10.2025).

16. Plast – Natsionalna skauts'ka orhanizatsiia Ukrainy [Plast – National Scout Organization of Ukraine]. (2024). Pro diialnist u 2023 rotsi [On activities in 2023]. Retrieved from: <https://plast.org.ua/about/> (date of access: 12.10.2025).

17. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2023). Bezpechne osvithne seredovyshe: iak diiaty vchyteliam pid chas zaniat pry

oholoshenni syhnalu «Povitriana tryvoha»? [Safe educational environment: how teachers should act during air raid alert]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/bezpechne-osvitne-seredovishche-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga> (date of access: 12.10.2025).

18. UNICEF Ukraine. (2024). Prostory dlia ditei, molodi ta batkiv [Spaces for children, youth, and parents]. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/child-spaces> (date of access: 12.10.2025).

19. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy [Ministry of Youth and Sports of Ukraine]. (2024). 2024 rik: Kalendarnyi plan zakhodiv shchodo natsionalno-patriotichnoho vykhovannia [2024 Year: Calendar Plan of Activities for National-Patriotic Education]. Retrieved from: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vykhovannia/kalendarnii_plan/2024/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%20-%201580.pdf (date of access: 12.10.2025).

20. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2022). Fizychna kultura. 10–11 klasy (riven standartu): navchalna prohrama [Physical Education. Grades 10–11 (Standard Level): Curriculum]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.prohrama-2022.fizichna-kultura-10-11-standart.pdf> (date of access: 12.10.2025).

21. UNICEF Ukraine. (2024). Safe Schools and Shelters in Ukraine: Progress Report 2024. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/en/stories/ukraine-schools-continue-to-lead-way> (date of access: 12.10.2025).

22. Derzhavna sluzhba Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii [State Emergency Service of Ukraine]. (2024). Proiekt «Bezpechna shkola»: pidsumky realizatsii 2024 roku [Project “Safe School”: Results of Implementation in 2024]. Retrieved from: <https://dsns.gov.ua/news/bezpeka-u-shkoli-2024> (date of access: 12.10.2025).